دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، دوره ۲، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صص۹۳-۱۰۶

آسیب شناسی کاربری فضای مجازی در بین خانوارهای ساکن شهرستان بندرعباس

داوود بهزاد[۱]

چکیده:

گسترش فضاهای مجازی در بین اقشار مختلف جامعه با استقبال روبه رشدی که داشته مرزهای فردی، اجتماعی وفرهنگی را درنوردیده و گاه غالب بر فضای واقعی شده است. تا بدانجا که علیرغم کاربردها و فواید مختلف آن نگرانیهایی راجع به پیامدهای منفی اش مطرح گردیده است. این تحقیق در یک چارچوب کلی، با هدف بررسی زمینه های آسیب پذیری فردی و اجتماعی کاربران توجه نموده ضمن اینکه دیدگاه های پیشگیرانه کاربران را نیز در این مورد جویا گردیده است. در این تحقیق به شیوه پیمایشی از بین کلیه خانوارهای ساکن بندرعباس ۳۸۴ نفر نمونه به طور خوشه ای انتخاب و با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته مورد مطالعه قرار گرفتند. بر اساس نتایج جوانان ۱۵ تا ۳۰ سال با یک تا سه ساعت بیشترین کاربری فضای مجازی را داشته اند. بیش از یک سوم پاسخگویان هیچگونه آشنایی با قوانین و مقررات فضای مجازی نداشته اند. بیشترین آسیب پذیری در بعد فردی- اجتماعی بوده اکثریت پاسخگویان ضمن تاکید برابعاد آسیب زایی فضای مجازی نسبت به قابل پیشگیری بودن آن از طریق آموزش، کنترل خانواده ها، مسئولیت خود فرد و نظارت پلیس سایبری تاکید داشته اند. در مجموع با توجه به نتایج زمینه های آسیب زایی و آسیب پذیری مطروحه ایجاب می کند تا با طراحی مناسب و اقدامات پیشگیرانه و اتخاذ استراتژیهای مناسب به مقابله با آسیبهای بالقوه فضاهای مجازی پرداخته شود.

کلید واژه ها: *فضای مجازی، آسیب، کاربر، خانواده، پیشگیری*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۰۸/۱۸ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۲/۱۲

[۱] کارشناس ارشد آسیب شناسی اجتماعی و روانشناسی عمومی مرکز علمی کاربردی تامین اجتماعی و بهزیستی بندرعباس (Dbehzad80@gmail.com)

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

مقدمه:

با پیدایش کامپیوتر، اینترنت و تکنولوژی های مرتبط با آن در اقصی نقاط جهان شبکه عظیمی از اطلاعات و سیستم های ارتباطی تشکیل شده که امروزه از آن به فضای مجازی تعبیر می شود. فضای مجازی مرزهای فردی، اجتماعی وفرهنگی را درنوردیده و تا بدانجا پیش رفته که گاه غالب بر فضای واقعی شده است. این دستاورد بشری از هنگامی که قدم به زندگی انسان گذاشته در عرصه های مختلفی نقش آفرینی می کند به گونه ای که امروزه دیگر انجام بسیاری از فعالیت های روزمره بدون آن میسر نیست. در سالهای اخیر با گسترش فضاهای مجازی در بین اقشار مختلف جامعه و استقبال روبه رشدش، شاهد آن هستیم که به خوبی امروز در سبد فرهنگی خانواده های ایرانی، محصولات فضای مجازی جای خود را باز کرده تا حدی که موجب تغییراتی در ساختار و کارکرد خانواده ها نیز شده است. از این رو در کنار فواید و کاربردهای متصور برای فضاهای مجازی، نگرانی هایی نیز راجع به پیامدهای منفی و ناخواسته آن به وجود آمده است. و این باعث شده صاحبنظران بر اهمیت اتخاذ سیاست ها و راهبردهای مختلف در حوزه فضای مجازی با رویکرد پیشگیرانه تاکید نمایند. بدین منظور مطالعه حاضر با هدف بررسی چگونگی و ابعاد آسیب زای فضاهای مجازی برای کاربران در خانواده های ساکن شهر بندرعباس طراحی شده و درصدد ارائه پاسخ به سئوالات زیر است:

کاربران فضای مجازی روزانه چه میزان وقت صرف آن می کنند و توزیع آن در گروه های سنی چگونه است؟ آیا کاربران از مشخصات **واقعی خود** استفاده می کنند؟ آنان چه میزان آشنایی با قوانین مربوطه دارند؟ میزان و نوع آسیب پذیری کاربران در فضای مجازی چگونه است؟ نگرش کلی کاربران نسبت به فضای مجازی و نگرش ایشان به ابعاد آسیب زای آن چگونه است؟

پاسخهای مزبور ضمن ارائه تصویری به دست اندرکاران نسبت به آنچه در جریان است، به درک عمیق تر موضوع نیز کمک نموده و زمینه برنامه ریزی های موثرتر جهت پیشگیری از آسیبهای مرتبط با فضای مجازی را فراهم می سازد.

مبانی نظری تحقیق:

تاکنون اندیشمندان از جنبه های مختلفی به مطالعه آثار و پیامدهای فضای مجازی پرداخته اند. برخی از ایشان بر علل و عوامل جامعه شناختی تاکید دارند و با بررسی در فرهنگهای مختلف به

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

شناسایی تاثیرات نهادی فضای مجازی می پردازند. در حالی که عده ای نیز به ابعاد فردی و روانشناختی آن توجه داشته و به چگونگی واکنشهای شناختی، هیجانی و رفتاری در افراد انسانی توجه می کنند. محققین(آتول و باتل، ۱۹۹۹، هیوز و هانس، ۲۰۰۱، آتول و همکاران، ۲۰۰۳، به نقل از مش و ایلان، ۱۳۹۳:ص۷) ضمن اشاره به عوارض منفی جسمی و کم تحرکی ناشی از استفاده از فضای مجازی مجموعه ای از عوارض روانشناختی مختلف مثل بیگانگی از خانواده و همسالان، عدم رشد مهارت های اجتماعی، رفتار اعتیادگونه، کاهش عملکرد تحصیلی و شکست در مدرسه را در این خصوص تأیید می کنند(کیریتا و همکاران،۲۰۰۷؛ مشایخ و برجعلی ،۱۳۸۲؛ گاردنر،۱۳۸۶،ص۳۵؛ هوانگ و لیونگ،۲۰۰۹؛ کامی بیپو و سوگیرا ۲۰۰۵؛ کراوت ۱۹۹۸به نقل ازمحسنی و همکاران،۱۳۸۵؛ درگاهی و رضوی، ۱۳۸۶). استرنبرگ و مانهام(۲۰۰۷) دریافتند که استفاده از تکنولوژی های ارتباطی جدید، روابط اجتماعی افراد در حالت واقعی را کاهش داده و موجبات کاهش بهزیستی به واسطه تنهایی، افسردگی، انزوا، رفتارهای وسواسی و اعتیاد را فراهم کرده است.

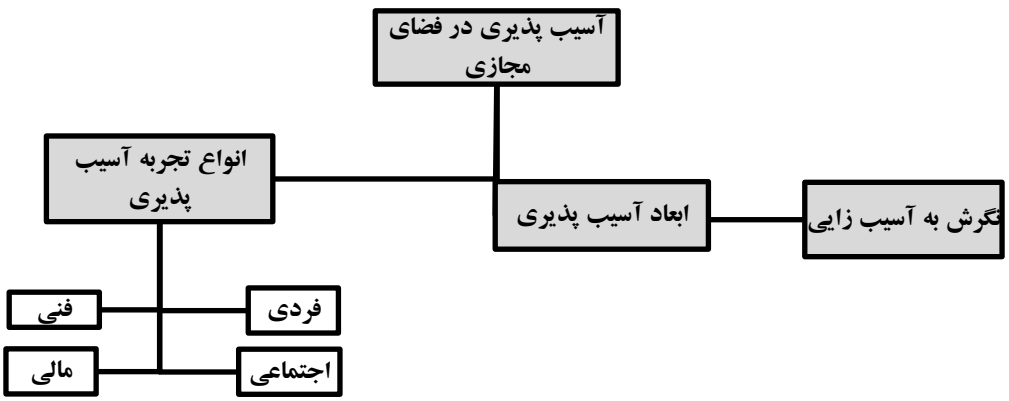
در بعد خانوادگی نیز ورود فناوری اطلاعات و ارتباطات به خانه ها در تلقی افراد از مرزهای خانواده تنش هایی درونی و بیرونی ایجاد می کند(تاپسکات، ۱۹۹۸:ص۲۵۱ به نقل از مش و ایلان ، ۱۳۹۳ص۴۱) و این باعث بوجود آمدن درکی دگرگون از واقعیتهای زندگی در خانواده می گردد(پاداشیان فرد،۱۳۹۳،ص۳). طبق فرضیه جانشینیِ زمان، بسیاری از خانواده ها در زمینه زمان اختصاص یافته به خانواده با مشکل روبه روهستند. همچنین افزایش انواع تکنولوژی های ارتباطی در خانه ها، کنترل والدین در دسترسی به آن را کمتر کرده است(نای و همکاران ، ۲۰۰۲، لنهارت و همکاران، ۲۰۰۱، به نقل از مش و ایلان، ۱۳۹۳:ص۴۶). این موضوع که میزان استفاده روزانه از اینترنت بر زمان اختصاص یافته به خانواده و میزان تعامل بین اعضاء اثر منفی می گذارد، اثبات شده است. در این باره گفته شده دسترسی به اینترنت در خانه ممکن است بر الگوهای تعامل بین والدین و فرزندان تاثیر بگذارد، تعارضات بین نسلی را افزایش دهد و انسجام خانوادگی را تضعیف کند(وات و وایت، ۱۹۹۴، لنهارت و همکاران، ۲۰۰۱ همان). علاوه بر اینکه ورود اینترنت در حوزه خانواده موجب تغییر نظام ارزشی و کاهش ارزش‌های خانواده شده است(زنجانی زاده، ۱۳۸۴).

همچنین از لحاظ اجتماعی اگرچه فضاهای مجازی نوعی سرگرمی برای افراد و خانواده ها محسوب می گردد اما این باب ورود به دنیایی به مراتب بزرگ تر از محیط پیرامون را می گشاید که موجب مواجهه با اموری می شود که بسیاری از پدران و مادران از وجود آنها آگاه

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

نیستند(پورکومله،خزایی ۱۳۹۱:ص۲). دسترسی به محتواهای خشن از طریق بازی های ویدیویی و اینترنت و گسترش خشونت، اذیت و آزار و تهدید (لودگه و فرایدنبرگ۲۰۱۱؛ کامستاک، ۲۰۰۷؛ چو و چوئن، ۲۰۰۵؛ هو و لی ۲۰۰۱ به نقل از عربستانی:ص۲۳۸) از جمله مصادیق آن است. همچنین اینترنت به دلیل تسهیل ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه زمینه ای برای انحراف اخلاقی قرار گرفته تا جایی که موجب سهولت خیانت و فروپاشی خانواده می گردد(منینگ،۲۰۰۷ و اشنایدر، ۲۰۰۰؛ اشنایدر۲۰۰۰؛ رحیمی، ۱۳۸۷،ص۱۹؛ عاملی، ۱۳۹۰؛ کیمبرلی و همکاران۱۹۹۹). در دسترس قرار گرفتن فناوری های دیجیتال موجب رواج پورنوگرافی و انحراف جنسی شده است(کلاف،۲۰۱۰: ۲۴۷؛ رینولدز، ۲۰۱۰: ۱۸۰– ۱۸۱). در عین حال این فضاها چگونگی دوست یابی و همسر گزینی راهم دستخوش تغییر کرده است(بهداروند و همکاران،۱۳۹۱:ص۶؛ عاملی،۱۳۹۰) حتی رواج ازدواج های اینترنتی به واسطه فضای نامطمئن مجازی نمی تواند ملاک دقیق و قابل اعتنایی برای یافتن شریک دایمی به حساب آید(به نقل ازکاظمی شعاع و همکاران ۱۳۹۳:ص۱۰۱).

تحقیق حاضر در یک طرح کلی، زمینه های آسیب پذیری کاربران را مدنظر قرار داده و در چارچوب تئوریک خود به شکلی ترکیبی به ابعاد مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی این آسیب زایی به لحاظ نظری و عملی پرداخته است. ضمن اینکه دیدگاه های پیشگیرانه کاربران را نیز در این مورد جویا گردیده است. در ذیل نمای شماتیک مدل مزبور ارائه شده است.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

روش تحقیق:

تحقیق مزبور در زمره تحقیقات توصیفی محسوب می شود که به شیوه پیمایشی اجرا گردیده است. در این تحقیق جمعیت مورد مطالعه کلیه خانوارهای شهری ساکن بندرعباس بودند که ابتدا با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای نمونه ی مورد نظر تعیین و حجم نمونه نیز از طریق فرمول کوکران محاسبه و تعداد ۳۸۴ نفر در نظر گرفته شده است. برای انتخاب خوشه ها با استفاده از نقشه مناطق شهری ابتدا شهر به ۹ بلوک تقسیم گردیده که از بین آنها ۶ بلوک بطور تصادفی انتخاب شدند و به هر بلوک تعداد ۶۴ نفر نمونه اختصاص داده شد. ۶ نفر پرسشگر آموزش دیده آشنا با محلات برای هر بلوک اعزام شده که و نهایتاً در هر خانوار یک عضو به صورت تصادفی انتخاب و مورد پرسش قرار گرفت.

ابزار جمع آوری داده های تحقیق پرسشنامه بوده که از طریق مراجعه حضوری در اختیار پاسخگویان قرار گرفت. این پرسشنامه مشتمل بر ۱۲ سئوال زمینه ای بعلاوه یک مقیاس لیکرت ۳۵ سئوالی بوده که به رفتارها و نگرش پاسخگویان در فضاهای مجازی می پردازد. در مراحل طراحی پرسشنامه مزبور ابتدا با استفاده از متون و پیشینه تحقیق اطلاعات اولیه بدست آمده و گویه ها تعیین گردید. همچنین اعتبار محتوایی آن از طریق افراد صاحب نظر و دست اندرکار فضای مجازی به تایید رسید. برای محاسبه و ارزیابی پایایی پرسشنامه اقدام به پیش آزمایی آن با اجرا روی ۴۰ نفر از پاسخگویان گردید و بدین وسیله ضریب آلفای بدست آمده برای مقیاس مزبور ۰/۸۰ بدست آمد که بیانگر پایایی قابل قبول این پرسشنامه می باشد. داده های جمع آوری شده از طریق نرم افزار آماری spss مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و نتایج به صورت جداول و نمودارهای درصد و فراوانی ارائه گردید. همچنین برای محاسبه معناداری تفاوتها از آزمونهای T، خی دو استفاده شده است.

یافته ها:

در این تحقیق پاسخگویان را نسبت برابری از مردان و زنان تشکیل داده که در دامنه سنی بین ۱۵ تا ۵۸ سال با میانگین سنی ۲۸/۶ سال قرار داشته اند.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

جدول ۱ توزیع درصد و آزمون مقایسه تفاوت در میزان استفاده روزانه از فضای مجازی، استفاده از مشخصات، آشنایی با قوانین

متغیرها		درصدها	مقادیر مشاهده شده	مقادیر مورد انتظار	باقیمانده	مقدار خی دو	درجه آزادی	سطح معنا داری
میزان استفاده روزانه از فضای مجازی	زیر ۱ ساعت	۲۶/۱	۱۰۰	۱۲۸/۰	-۲۸/۰	۱۰/۴۵۳	۲	**۰/۰۰۵**
	۱ تا ۳ ساعت	۳۹/۳	۱۵۱	۱۲۸/۰	۲۳/۰			
	بیش از۳ ساعت	۳۴/۶	۱۳۳	۱۲۸/۰	۵/۰			
گروه های سنی		زیر ۱ ساعت	۱ تا ۳ ساعت	بیش از۳ ساعت	میانگین رتبه ها			
	۱۵-۲۰	٪۲,۶	٪۳,۶	٪۸,۳	۲۳۴,۷۳			
	۲۱-۳۰	٪۱۱,۷	٪۲۱,۶	٪۲۰,۶	۲۰۱,۲۲			
	۳۱-۴۰	٪۷,۸	٪۱۰,۷	٪۴,۹	۱۶۴,۱۴			
	۴۱-۵۸	٪۳,۹	٪۳,۴	٪۱,۶	۱۴۵,۶۹	۰,۰۰۰	۳	**۲۴,۱۸۹**
استفاده ازمشخصات واقعی	بله	۶۳/۳	۲۴۳	۱۹۲/۰	۵۱/۰			
	خیر	۳۶/۷	۱۴۱	۱۹۲/۰	-۵۱/۰	۲۷/۰۹۴	۱	۰/۰۰۰
میزان آشنایی با قوانین فضای مجازی	اصلا	۸/۱	۳۱	۷۶/۸	-۴۵/۸			
	کمی	۲۶/۵	۱۰۲	۷۶/۸	۲۵/۲			
	تا حدودی	۴۳/۵	۱۶۷	۷۶/۸	۹۰/۲			
	زیاد	۱۲/۵	۴۸	۷۶/۸	-۲۸/۸			
	کاملا	۹/۴	۳۶	۷۶/۸	-۴۰/۸	۱۷۳/۹۹۵	۴	۰,۰۰

طبق محاسبات جدول شماره ۱ تفاوت معناداری در میزان ساعات استفاده از فضای مجازی در طول روز در بین پاسخگویان وجود دارد. بطوری که بیشترین میزان تفاوت در استفاده در بین پاسخگویان ، بین ۱ تا ۳ ساعت دیده می شود. نتایج نشان داده تفاوت معناداری در مقادیر مربوط به میزان استفاده از فضای مجازی در بین گروه های سنی وجود دارد، بطوری که میزان استفاده در گروه های سنی ۱۵ تا ۲۰ سال بیشتر از سایر گروه ها مشهود می باشد. تفاوت معناداری نیز در استفاده از

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

مشخصات واقعی در فضای مجازی دیده می شود و همانطور که آمده ۶۳/۳ درصد افراد از مشخصات واقعی خود در فضای مجازی استفاده می کنند و این خود زمینه آسیب پذیری را برای هکرها بیشتر می کند. و بالاخره تفاوت معناداری در میزان آشنایی پاسخگویان با قوانین فضای مجازی وجود دارد. بطوری که تنها ۲۱/۹ درصد از این قوانین اطلاع کافی داشته اند.

بخش دیگری از یافته ها مربوط به احتمال مواجهه و تجارب آسیب زای پاسخگویان در فضای مجازی است همچنین مقایسه ای بین نوع تجارب بر حسب جنسیت صورت گرفته که نتایج به ترتیب زیر گزارش شده است:

جدول ۲ توزیع فراوانی و درصد آسیب پذیری در فضای مجازی وآزمون مقایسه میانگین تجارب آسیب زا در بین دو جنس

تجربه آسیب پذیری	درصد	نوع آسیب پذیری		تعداد	میانگین	رتبه میانگین	مقدار تی	درجه آزادی	سطح معناداری
اصلاً	۶۲,۵	**فنی**	مرد	۲۰۱	۹,۲۸۸۶	۱,۹۷	۲,۸۳۵	۳۸۲	۰,۰۰۵
کم	۲۸,۱		زن	۱۸۳	۸,۳۴۴۳				
متوسط	۸,۸	**فردی اجتماعی**	مرد	۲۰۱	۲۳,۳۴۳۳	۲,۰۶	۲,۷۱۸	۳۸۲	۰,۰۰۷
زیاد	۰,۶		زن	۱۸۳	۲۰,۸۶۳۴				
جمع	۱۰۰,۰	**مالی**	مرد	۲۰۱	۱۴,۴۹۲۵	۱,۹۷	۲,۱۴۱	۳۸۲	۰,۰۳۳
			زن	۱۸۳	۱۳,۳۸۲۵		**مقدارخی دو**		
		مقایسه رتبه میانگین انواع آسیب					۳۵/۳۵۳	۲	۰/۰۰۰

جدول فوق نشان می دهد ۶۲/۵٪ پاسخگویان در فضای مجازی فاقد هرنوع تجربه منفی یا آسیب زایی بوده اند در حالیکه جمعاً ۳۷/۵٪ در حد کم تا زیاد این سابقه را گزارش کرده اند. در انواع آسیب های فنی، فردی- اجتماعی و مالی تفاوت معناداری در بین پاسخگویان وجود دارد و رتبه میانگین آسیبهای فردی- اجتماعی بیشتر از بقیه است، ضمن اینکه این تفاوت برحسب جنسیت نیز مشاهده می شود بطوریکه مردان در هر سه بعد میانگین بالاتری را نسبت به زنان کسب کرده اند.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

جدول۳توزیع درصد نگرش پاسخگویان نسبت به پیامدهای آسیب زای فضای مجازی

درصدنظرات	پیامدهای فضای مجازی							
	بی تحرکی ، افزایش وزن و...	اعتیادزا	پرخاشگری ، افسردگی و...	تضعیف روابط خانوادگی	تهدید حریم خصوصی	رواج انحرافات جنسی	کاهش وظایف شغلی و شخصی	رواج بزهکاری وکلاهبردار ی
مخالف	۱۴	۲۵,۳	۱۸,۳	۲۰,۴	۱۳,۲	۲۱,۸	۱۶,۹	۲۳,۲
تاحدودی	۲۶,۶	۲۸,۳	۳۲,۸	۳۷,۲	۳۳,۲	۳۱,۳	۳۰,۵	۳۳,۱
موافق	۵۹,۴	۴۶,۴	۴۸,۹	۴۲,۴	۵۳,۶	۴۶,۹	۵۲,۶	۴۳,۷
جمع	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰

طبق نتایج حاصل ازجدول مزبور ۸۶ درصد پاسخگویان استفاده مفرط از فضای مجازی را عامل بروز مشکلات جسمی چون بی تحرکی و اضافه وزن، مشکلات اسکلتی و خواب دانسته، ۷۴,۷ درصد آنرا اعتیادزا، ۸۷,۷ درصد باعث بروز مشکلات روانی از قبیل پرخاشگری، افسردگی، اضطراب تلقی کرده، ۷۹,۶ درصد تضعیف روابط خانوادگی، ۸۶,۸ درصد تهدیدی علیه حریم خصوصی، ۷۸,۲ درصد موجب رواج انحرافات جنسی، ۸۳,۱ درصد عامل کاهش وظایف شغلی و شخصی، و ۷۶,۸ درصد فضای مجازی را باعث رواج بزهکاری و کلاهبرداری می دانند.

جدول۴ توزیع فراوانی و درصد نگرش پاسخگویان نسبت به آسیب زایی فضای مجازی

درصدنظرات	نگرش ها					
	آسیب زایی فضای مجازی	قابل پیشگیری بودن	نقش آموزش	نظارت پلیس سایبری	نقش خانواده در کنترل و نظارت	نقش و مسئولیت خود فرد
مخالف	۵,۲	۱۳,۵	۵,۸	۱۳,۲	۶,۲	۸

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

تاحدودی	۴۹,۵	۳۷,۸	۲۷,۵	۲۱,۴	۲۵,۳	۱۷,۲
موافق	۴۵,۳	۴۸,۷	۶۶,۷	۶۵,۴	۶۸,۵	۷۴,۸
جمع	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰	٪۱۰۰
مقدار آماره t	۹۷,۱۱۵	۶۷,۶۳۴	۸۰,۸۲۸	۶۷,۰۱۱	۷۹,۶۳	۸۱,۱۹۷
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

جدول فوق نشان می دهد قریب به اکثریت(۹۴/۸٪) پاسخگویان به طور معناداری نسبت به آسیب زا بودن فضای مجازی دیدگاه موافقی دارند. در خصوص نگرش پاسخگویان نسبت به قابل پیشگیری بودن آسیبهای فضای مجازی ۸۶/۵٪ پاسخگویان معتقد بوده اند که امکان پیشگیری از آسیبهای فضای مجازی وجود دارد، ودرعین حال ۱۳/۵٪ با آن مخالف بوده اند. همچنین ۹۴/۲٪ آنان معتقد بوده اند که با آموزش می توان از آسیبهای فضای مجازی پیشگیری کرد. ۸۶/۸٪ پاسخگویان موافق نظارت پلیس سایبری بوده اند، ولی ۱۳/۳٪ با آن مخالف بوده اند. ۹۳/۸٪ پاسخگویان موافق نقش خانواده ها در کنترل و نظارت بر فضای مجازی بوده اند و بالاخره ۹۲٪ پاسخگویان در مورد نقش و مسئولیت خود فرد در فضای مجازی تاکید داشته اند.

نتیجه گیری:

بر اساس نتایج دامنه سنی استفاده کنندگان فضای مجازی در خانواده ها بین ۱۵ تا ۵۸ سال با میانگین سنی ۲۸/۶ سال بوده اند. و بیش از نیمی از کاربران در گروه سنی ۲۱ تا ۳۰ سال قرار داشته اند. و این بیانگر آنست که جوانان کاربران اصلی فضای مجازی در خانواده ها هستند. دیگر یافته ها موید این واقعیت اند بطوری که بیش از یک سوم پاسخگویان سه ساعت و بیشتر در روز برای فضای مجازی وقت می گذارند. میزان استفاده از فضای مجازی در گروه سنی ۱۵ تا ۳۰ سال بیشتر مشهود می باشد. اگرچه تفاوتی در مورد میزان استفاده و ذکر مشخصات واقعی بین دو جنس دیده نشد. اما بیشترین استفاده از فضای مجازی را کاربران دارای تحصیلات فوق دیپلم و لیسانس داشته اند. همسو با این نتایج دیگر تحقیقات (لیوینگستون و بوبر، ۲۰۰۴، لنهارت و همکاران، ۲۰۰۵، به نقل از مش و ایلان، ۱۳۹۳:ص۵۱). نشان می دهند نوجوانان بیشتر وقت خود را به فضای مجازی اختصاص می دهند. کریستال(۲۰۰۸) نشان داده که۸۱ درصد کاربران تلفن همراه در

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

انگلستان بین ۱۵ تا ۲۴ سال سن داشتند. بدین ترتیب این دسته از نیروهای فعال جامعه بـه مـرور از مسئولیت های دنیای واقعی شان فاصله می گیرند(کرات و همکاران،۱۹۹۸، نای و همکـاران ،۲۰۰۲، به نقل از مش و ایلان:ص۱۶).

قریب به دوسوم کاربران از ذکر مشخصات واقعی خود در فضای مجازی اسـتفاده مـی کننـد و ایـن خود زمینه نفوذ و سوء استفاده را برای هکرها بیشـتر فـراهم مـی سـازد. کمـی بـیش از یـک سـوم پاسخگویان هیچگونه آشنایی با قوانین و مقررات فضای مجازی نداشته انـد و تنهـا ۲۱/۹ درصـد از این قوانین اطلاع کافی داشته اندکه آنهم عمدتاً افراد دارای تحصیلات فوق لیسانس و دکتـری بـوده اند. بدیهی است جوانی، تحصیلات پایین و بی اطلاعی از مقررات و قوانین فضای مجازی خود می تواند به آسیب پذیری بیشتر منتهی گردد. در حالیکه بیش از یک سوم پاسخگویان در حد کم تا زیاد سابقه آسیب در فضای مجازی را گزارش کرده اند. ایـن در بعـد فـردی- اجتمـاعی بیشـتر از انـواع آسیب های فنی و مالی بوده است، ضمن اینکه این تفاوت برحسب جنسیت در مـردان در هـر سـه بعد به مراتب بالاتر از زنان گزارش شده است.

باتوجه به رویکرد تحولی- اکولوژیکی، خانواده نظام اجتماعی نسبتا بسته ای است با حد و مرزهـای مشخص و تعریف شده است که به لحاظ کارکردی در آن نیاز به حریم خصوصی و اختصاص زمان خاص به خانواده امری ضروری تلقی می شود اما اینترنت تکنولوژی ای است که رخنه ای در دیوار خانه ایجاد می کند(دالی، ۱۹۹۶: ۸۲ و الکیند، ۱۹۹۴ همـان:ص۳۹). طبـق فرضـیه جانشـینی زمـان، استفاده از اینترنت بر زمان اختصاص یافته به خانواده اثری منفی می گذارد. ورود فناوری اطلاعـات و ارتباطات به خانه ها در تلقی افراد از مرزهای خانواده تنش هایی درونی و بیرونی ایجاد می کنـد(تاپسکات، ۱۹۹۸: ؛ چسـلی، ۲۰۰۵؛ سیلوراسـتون و هـادون ، ۱۹۹۶، ولکـور و هـانتر، ۲۰۰۵ همـان ص۴۱). در خانواده هایی که مکررا از اینترنت استفاده مـی کننـد بـا بـروز تعارضـات بـین اعضـای خانواده مواجه می شوند(راسن و همکـاران، ۲۰۰۸؛ نـای و همکـاران، ۲۰۰۲؛ لنهـارت و همکـاران، ۲۰۰۱؛ تورو ونیر، ۲۰۰۰، جکسون و همکاران، ۲۰۰۳،همـان:ص۴۶). نتـایج پـژوهش هـای هانـگ (۲۰۱۰) و کیمبرلی یانگ(۱۹۹۹) روشن می سازد که مشکلات خانوادگی چون سردی روابط بین افراد خانواده، نزاع، طلاق، مشکلات درسی و شغلی در خانواده هایی که فرزندان آنهـا وابسـته بـه اینترنت هستند، زیاد می باشد. اریک(۲۰۰۴) در مطالعه بین میزان اسـتفاده از اینترنـت و تنهـایی و انزوا، رابطه ی معناداری را به دست آورده است. به این معنا هر چه فرد، بیشتر به اینترنت وابسـته می شود، ارتباط وی با اجتماع و دیگران کمتر می شود.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

طبق نتایج حاصل قریب به اکثریت پاسخگویان استفاده مفرط از فضای مجازی را عامل بروز مشکلات جسمی چون بی تحرکی و اضافه وزن، مشکلات اسکلتی و خواب دانسته، آنرا اعتیادزا، زمینه ساز بروز مشکلات روانی از قبیل پرخاشگری، افسردگی، اضطراب، تضعیف روابط خانوادگی، تهدیدی علیه حریم خصوصی، موجب رواج انحرافات جنسی، بزهکاری و کلاهبرداری تلقی کرده و با کاهش وظایف شغلی و شخصی همراه می دانند.

در تأیید موارد مزبور محققین(آتول و باتل، ۱۹۹۹، هیوز و هانس، ۲۰۰۱، آتول و همکاران، ۲۰۰۳، به نقل از مش و ایلان، ۱۳۹۳:ص۷ ؛ جهانگیر، ۱۳۸۳) به عوارض جسمانی استفاده مفرط از فضای مجازی اشاره دارند. علاوه بر آن عوارض روانشناختی ازجمله بیگانگی از خانواده، همسالان، عدم رشد مهارت های اجتماعی، رفتار اعتیادگونه، کاهش عملکرد تحصیلی و شکست در مدرسه نیز گریزناپذیر است(کیریتا و همکاران،۲۰۰۷؛ مشایخ و برجعلی ،۱۳۸۲؛ گاردنر،۱۳۸۶،ص۳۵؛ هوانگ و لیونگ،۲۰۰۹؛ کامی بیپو و سوگیرا ۲۰۰۵ ؛ کراوت ۱۹۹۸به نقل ازمحسنی و همکاران،۱۳۸۵؛ درگاهی و رضوی، ۱۳۸۶). استرنبرگ و مانهام(۲۰۰۷) نیز دریافتند که استفاده از این تکنولوژی ها موجبات کاهش بهزیستی به واسطه تنهایی، افسردگی، انزوا، رفتارهای وسواسی و اعتیاد می گردد. همچنین گسترش خشونت، اذیت و آزار و تهدید(لودگه و فرایدنبرگ۲۰۱۱؛ کامستاک، ۲۰۰۷؛ چو و چوئن، ۲۰۰۵؛ هو و لی ۲۰۰۱ به نقل از عربستانی:ص۲۳۸ ؛گامبل، ۱۹۹۹) نیز در پی دارد. انحراف اخلاقی وانحراف جنسی(کلاف،۲۰۱۰: ۲۴۷؛ رینولدز، ۲۰۱۰: ۱۸۰– ۱۸۱)ناشی از آن می تواند حتی موجب سهولت خیانت و فروپاشی خانواده گردد(منینگ،۲۰۰۷ و اشنایدر، ۲۰۰۰؛ اشنایدر۲۰۰۰؛ ؛ رحیمی، ۱۳۸۷،ص۱۹؛ عاملی، ۱۳۹۰؛ کیمبرلی و همکاران۱۹۹۹).

قریب به اکثریت پاسخگویان به طور معناداری نسبت به آسیب زا بودن فضای مجازی معترف بوده اند و در عین حال نگرش پاسخگویان نسبت به قابل پیشگیری بودن آسیبهای فضای مجازی و اینکه با آموزش می توان از آسیبهای فضای مجازی پیشگیری کرد. ایشان به نقش خانواده ها و مسئولیت خود فرد در فضای مجازی در کنار لزوم نظارت پلیس سایبری تاکید داشته اند.

در مجموع با توجه به نتایج باید گفت وجود نشانه های آسیب پذیری اعم از؛ جوانی کاربران، میزان بالای استفاده از فضای مجازی، عدم اطلاع کافی از مسائل قانونی و حقوقی، افشای اطلاعات شخصی در فضای مجازی در کنار ابعاد گسترده آسیب دیدگی فردی- اجتماعی بیانگر لزوم اتخاذ سیاستها و استراتژیهای مناسب در این زمینه می باشد از سویی نگرش مثبت به. مداخله پیشگیرانه ایجاب می کند تا دست اندرکاران و مسئولین حوزه مدیریت فن آوری ارتباطات و اطلاعات، با طراحی مناسب و اقدامات پیشگیرانه به مقابله با آسیبهای بالقوه فضاهای مجازی بپردازند.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

پیشنهادات:

با توجه به محدودیتهای مطروحه به محققینی که قصد مطالعه در زمینه فضای مجازی را دارند توصیه می شود در انتخاب موضوعات و تحقیقات تکمیلی به مضامین فضای مجازی و مصادیق فنی آن، ابعاد آسیب شناختی درگروه های مختلف جامعه پرداخته شود. همچنین دست اندرکاران و مسئولین برنامه های اجتماعی می توانند در طراحی فعالیتهای پیشگیرانه و استراتژیهای مداخله ای به منظور مقابله با آسیبهای فضاهای مجازی از یافته های این تحقیق بهره جویند.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

منابع:

۱. پاداشیان فرد، عزیزه(۱۳۹۳). رابطه بین تاثیرات منفی فضای مجازی و تربیت دینی خانواده ها. *هشتمین همایش تربیت اسلامی و فضای مجازی.*

۲. پورکومله، ابراهیم ، خزایی ، سمیرا (۱۳۹۱) آسیب های نو پدید؛ شبکه های اجتماعی مجازی در کمین خانواده ایرانی.*نخستین کنگره فضای مجازی و آسیبهای اجتماعی نوپدید.*

۳. درگاهی،حسین، رضوی،سیدمنصور(۱۳۸۶). اعتیاد به اینترنت و عوامل موثر برآن در ساکنان منطقه ۲غرب تهران، *فصلنامه پایش*،۶(۳)، ۲۷۲-۲۶۵.

۴. رحیمی، امین(۱۳۷۸) آسیب شناسی پیامک و تاثیرات آن بر روابط اجتماعی افراد، *نشریه آرمان روابط عمومی* ، شماره ۹و۱۰.

۵. زنجانی زاده، هما(۱۳۸۴) بررسی تأثیر اینترنت برارزشهای خانواده در بین دانش آموزان. *مجله انجمن جامعه شناسی ایران*. ۵(۲).

۶. عاملی، سعیدرضا؛ حسنی، حسین. (۱۳۹۱). دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاستگذاری های بین المللی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره پنجم. شماره اول.

۷. عاملی، سعیدرضا(۱۳۹۰). رویکرد دو فضایی به آسیب‌ها، جرایم، قوانین و سیاست‌های فضای مجازی. تهران، انتشارات امیر کبیر.

۸. عاملی, سعیدرضا(۱۳۸۸). زمان مجازی: تحول در نهاده های مجازی. تهران: موسسه انتشارات بعثت.

۹. عربستانی،مهرداد(۱۳۹۳)،پیشگیری از آسیب هایی اجتماعی:آسیب های اجتماعی نوپدید،نظریات و راهکارها،تهران:نشرفرهامه.

۱۰. کاظمی شعاع مهرانگیز، و مومنی جاوید ، مهرآور ، (۱۳۹۳)، آسیب های اجتماعی با تاکید بر تئوری های زیربنایی و راهکارهای مقابله ای ، تهران : نشر آوای نور.

۱۱. گیبینز، جان و ریمر، بو (۱۳۸۸)، سیاست پست مدرنیته، ترجمه منصور انصاری، تهران: نشر گام نو.

۱۲. گاردنر . ویلیام(۱۳۸۶) جنگ علیه خانواده . ترجمه : معصومه محمدی . قم : دفتر مطالعات و تحقیقات زنان ، چاپ اول.

۱۳. محسنی،منوچهر،دوران،بهزاد،سهرابی،محمدهادی،(۱۳۸۵). بررسی آثار استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت،مجله جامعه شناسی ایران،۷(۴)، ۷۲-۹۵.

۱۴. مش،گوستاو و ایلان، اس،تلمود(۱۳۹۳) نوجوان دیجیتالی:دنیای اجتماعی نوجوانان در عصر اطلاعات،تهران:نشر رشد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]

۱۵. مشایخ، مریم، برجعلی ،احمد،(۱۳۸۲). بررسی رابطه احساس تنهایی با نوع استفاده از اینترنت از گروهی از دانش آموزان دبیرستانی، مجله تازه های علوم شناختی،۵(۱)،۳۹-۴۴.

16. Bartle ,R. (2004) *Designing Virtual Worlds* ,London: Routledge.
17. Bell, D. (2001) *An Introduction to Cyberspace* ,London: Rutledge.
18. Chirita, V.; Chirita, R.; Stefanescu, C.; Ilinca, M.; Chele, G. (2007)." Pathological internet use among Romanian children and teenagers".*European Psychiatry*: 22 (-):S184-S184.
19. Clough, J. (2010). Principles of cybercrime. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
20. Crystal, D. (2008). Txtng: The Gr8 Db8. NewYork: Oxford University Press.
21. Comstock, G. A., & Scharrer, E. (2007). Media and the American child. Boston, MA: Academic Press.
22. Eric B. Weiser. (2004)Gender Differences in Internet Use Patterns and Internet Application Preferences: A Two-Sample Comparison. CyberPsychology & Behavior., 3(2): 167-178.
23. Published in Volume: 3 Issue 2: July 5, 2004Ferriis, Jennifer.(2002) .Internet Addiction Disorder: Causes, Symptoms and Consecuenses .Psychology Virginia Tech, Jferris@ vt.edu: 3.
24. Huang, C. (2010) Internet use and psychological well-being: a meta-analysis. Cyberpsychol Behav Soc Netw.;13(3):241-9.
25. Huang; H. & Leung, L. (2009). "Instant Messaging Addiction among Teenagers in China Shyness; Alienation; and Academic Performance Decrement" .*Cyber psychology &Behavior*.12 (6): 675-679.doi: 10.1089/cpb.2009.0060.
26. Manning, Jill, c.(2007) the impact of internet pornography on marriage & family: a review of the research. *The journal of treatment & prevention*, 13: 2-3.
27. Katz, S.; Marshal, B. (2006), "New Sex for Old: Life Style, Consumerism and the Ethics of Aging Well ,"*Journal of Agibg Studies* ,Vol. 17: 3- 16.
28. Kimberly, S.; Young, A. Cooper, E. Griffiths-S; O'Mara, J and Buchanan, J. (2000) Cybersex and Infidelity Online: Implications for Evaluation and Treatment. *Sexual Addiction and Compulsivity*, 7(10), 59-74.
29. Moulder, F. (2000) *social problem of modern word*.wadsworth publishing.
30. Praprotnik, T. (2004) How to Understand Identity in Anonymous, Communicatin. Available in :www.hsd.hr/revija/pdf/1-2-2004/01-praprotnik.pdf.
31. Schneider, J. P. (2000). Effects of cybersex addiction on the family: Results of a survey. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 7, 31–58.
32. Sternberg, L. & Monaham, C. C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. Der Psycholgy, 43(6), 1531- 1543.
33. Reynolds, G. W. (2010). Ethics in information technology. Boston, Mass: Course Technology
34. www.alt.uno.edu/glossery.htm
35. www.library.arizona.edu/rio/glossery.htm.
36. Young, K (January 1999) Internet addiction: symptoms, evaluation and treatment. In L. VandeCreek & T. Jackson (Eds.). Innovations in Clinical Practice: A Source Book (Vol. 17; pp. 19-31). Sarasota, FL: Professional Resource Press.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-17]